

Besprekingen: Fotogids Mossen en *Moose einfach bestimmen*

Klaas van Dort, Chris Buter & Bart Horvers. 2010. Fotogids Mossen. KNNV Uitgeverij, Zeist. ISBN 978 90 5011 3120. Ca. €50.

Ruprecht Düll & B. Düll-Wunder. 2008. Moose einfach und sicher bestimmen. Ein illustrierter Exkursionsflora zu den Arten Deutschlands und angrenzender Länder. Quelle & Meyer, Wiebelsheim. ISBN 978 3 494 01427 2. Ca. €25.

Eerder dit jaar is tijdens een feestelijke bijeenkomst in Tilburg de Fotogids Mossen gepresenteerd. Aan Chris Buter, één van de auteurs, is toen de door de BLWG ingestelde J.J. Barkmanprijs toegekend (zie Nieuws op BLWG-website). De drie auteurs van de Fotogids hebben in 1998 de ook bij de KNNV Uitgeverij verschenen Veldgids Mossen uitgebracht. Uit het voorwoord in de Fotogids blijkt dat de sleutels in deze veldgids “meer als struikelblok dan als steun” werden ervaren. In de Fotogids zijn geen sleutels opgenomen omdat door plaatjes kijken “het verlangen om zelf mossen te herkennen het beste wordt vervuld”. De Fotogids is hiermee een verzameling foto's. Fraaie, groot afgebeelde foto's van 600 soorten. De mooiste verzameling foto's van mossen die ik ooit heb gezien. En dit is direct de belangrijkste kwaliteit van het boek. Eindelijk een foto van het perfecte zoekbeeld van *Dicranum flagellare*, een soort die vaak voorkomt (vrijwel) zonder de doorgaans in detail gefotografeerde flagellen. De ontplofte verschijningsvorm van *Bryum marratii* is ook treffend vastgelegd. Dit soort foto's vormen een hoge meerwaarde ten opzichte van

bestaande flora's. De korte tekstjes onder de foto's geven summier veldkenmerken en standplaatsgegevens. De zeldzaamheid in Nederland en België wordt in een kleurenbalkje weergegeven.

Dat het nu mogelijk is om “in één oogopslag de overgrote meerderheid van de mossen in Nederland en België op naam te brengen” lijkt me een beetje overdreven. Want hoe gaat dat plaatjes kijken in zijn werk? De soorten zijn alfabetisch gerangschikt binnen soortgroepen per groeiplaats, zoals “Mossen aan de waterkant” en “Pioniers op leemhoudende bodems”. Uit de begeleidende tekst blijkt dat het bijzonder lastig is om soorten aan één groep toe te kennen, maar toch is dit gedaan. Hoe vind ik als mossenleek tijdens een wandeling door de open duinen de naam van de bodemmossen *Dicranum scoparium*, *Pseudoscleropodium purum* of *Bryoerythrophyllum recurvirostre*? Niet onder “Grasland en duin”, maar onder “Mossen zonder duidelijke voorkeur”, “Bosbodembewoners” resp. “Mossen op steen en gruis”. Van een gids (hulp bij het zoeken) is in feite geen sprake. Met een Vlindergids weet ik me al plaatjes kijkend te redden omdat blauwtjes, erebia's etc. als groepen bij elkaar staan en soorten op standaardwijze en in verhouding staan afgebeeld. Zo niet de Fotogids. Een mossenleek kan niet anders concluderen dan dat de naast elkaar afgebeelde *Dicranella heteromalla* en *Dicranum majus* sterk op elkaar lijken, terwijl ze in feite onvergelijkbaar verschillen in grootte. Dit valt dan wel weer op te maken uit de tekstjes onder de foto's maar daar heb ik als plaatjeskijker geen boodschap aan. Het achterwege

laten van maatbalkjes (of een andere standaardaanduiding voor grootte¹) bij de foto's is een betreurenswaardige omissie. Je kunt alleen efficiënt plaatjes kijken als je een referentie hebt voor de grootte van het mos.

Het is erg spijtig dat een groot aantal foto's voorzien is van een verkeerde naam. Zie de BLWG-website voor een lijst met errata, voor die gevallen waar het op de foto duidelijk te zien is, dat het een andere soort betreft. Dit geldt niet alleen voor tal van zeldzaamheden, maar ook voor triviale soorten zoals *Dicranella schreberiana* (= *Leptobryum*) en *Rhynchostegium murale* (= *R. confertum*). *Pseudephemerum nitidum* staat 3 keer afgebeeld, namelijk ook onder de namen *Micromitrium tenerum* en *Weissia rostellata*. Een perfect zoekbeeld van *Eurhynchium angustirete* is opgenomen onder de naam *Plasteurhynchium striatulum*. Etc. Hoe dit heeft kunnen gebeuren is een raadsel. Ook uit de tabel met kenmerken van *Orthotrichums* en *Ulota*'s (p. 275), die op verschillende plekken niet klopt, de toekenning van de RL EU-status in de Index en het op een aantal plaatsen verkeerd gebruik van Nederlandse namen blijkt dat er onvoldoende kwaliteitscontrole heeft plaatsgevonden.

De Fotogids is een heel persoonlijk boek. De wens van de auteurs om zoveel mogelijk soorten op te nemen, ook soorten die zelfs microscopisch nauwelijks van elkaar zijn te onderscheiden, is niet in het belang van de plaatjeskijker en leidt tot afhaakgedrag of tot veldterminaties die vrijwel zeker niet kloppen (b.v. *Cephaloziella*, *Schistidium*). De opgenomen taxa wijken op een aantal plaatsen af van de in Nederland en België gehanteerde standaardlijsten. Het waarom van de opname van door Siebel & During (ook een KNNV-uitgave!) niet-erkende soorten zoals *Sphagnum inundatum*, *Plagiothecium curvifolium* (maar geen *P. succulentum*?!), *Syntrichia pagorum* en 5 variëteiten van *Hypnum cupressiforme* wordt niet toegelicht en geeft alleen maar onrust. Ik vind het erg jammer dat de verwarring rond de algemene maar miskende koppels *Hypnum andoi/cupressiforme* en *Polytrichum commune/perigoniale* nog verder wordt aangewakkerd doordat een fraai zoekbeeld van *Hypnum andoi* is opgenomen onder de in geen enkele recente flora gebruikte naam *H. cupressiforme* var. *filiforme* (geen synoniem van *H. andoi*!) en doordat van *Polytrichum commune* 2 variëteiten en een forma zijn opgenomen zonder taxonomische betekenis. Wat bedoeld wordt met "*Polytrichum commune*" (foto 113) is overigens niet duidelijk: is dit var. *commune* of de verzamelsoort (s.l.) en dus mogelijk var. *perigoniale* die ook apart staat afgebeeld? Deze bijkomende verwarring geldt ook voor *Leucobryum glaucum* en *Hypnum cupressiforme* waarvan, evenals bij *Polytrichum commune*, de gebruikte Nederlandse namen betrekking hebben op de verzamelsoort (s.l.) terwijl waarschijnlijk de soorten in strikte zin worden bedoeld. Voor deze laatste categorie bestaan echter, om verwarring te voorkomen, aparte Nederlandse namen (zie Buxbaumiella 61).

Een groter contrast dan tussen de Fotogids Mossen en het boekje *Moose einfach und sicher bestimmen* is nauwelijks denkbaar. Het laatste is van de hand van de bekende Duitse bryoloog Ruprecht Düll en beoogt een veldgids te zijn voor de belangrijkste 500 blad- en levermossen in Duitsland "und angrenzender Länder"! Het is half zo groot als de Fotogids (18x11 cm ten opzichte van 25x17 voor de Fotogids) en bevat uitgebreide sleutels naar veldkenmerken. De foto's in *Moose* zijn klein afgebeeld (5x4 cm ten opzichte van 12x9 in de Fotogids) en hebben overwegend een erbarmelijke kwaliteit. Toch vind ik *Moose* een sympathieke en waardevolle veldgids. Van elke soort wordt de naam verklaard en vermeld door wie

¹ Zoals het lieveheersbeestje bij foto's in Porleys "Arable bryophytes" (2008)

en waar hij is beschreven. Zo is *Dicranoweisia cirrata* beschreven “Durch Dillenius in seiner Flora von Gießen (1718). 1741 nannte er die Art *Bryum cirratum* et *stellatum*, *tenuioribus foliis*, die Vorlage für den heutigen Artnamen, den dann sowohl Linné 1753, *Mnium cirratum*, wie auch Hedwig 1801, *Weisia cirrata*, übernommen haben”. In een veldgids! De korte beschrijvingen (onder het kopje Bau) zijn *to the point* en bevatten expliciet kenmerken die verwarring met verwante soorten moet uitsluiten. Onder Verbreitung wordt voor alle soorten ook hoogteinformatie opgenomen. Dit is uniek. Nogmaals *Dicranoweisia cirrata*: “Ebene bis untere Bergstufe (selten bis 700 m, meist aber unter 600 m. Außerhalb Mitteleuropas auch höher, so auf Kreta bis 1300 m, auf Teneriffa bis 1500 m und im Kashmir bis 3700 m)”. Het kopje Ökologie geeft uitgebreide standplaatsbeschrijvingen incl. Ellenberg-getallen (die Düll zelf heeft opgesteld voor de bekende publicatie “Zeigerwerte von Pflanzen in Mitteleuropa”, Ellenberg et al., 1991). Onder Ähnliche Arten worden verschillen met verwante en/of zeldzamere (niet expliciet behandelde) soorten vermeld. Sommige soorten hebben het geluk van een kopje Besonderes. Bijv. *Leucobryum glaucum* waar wordt beschreven hoe deze soort als “Schwiegermutter-Moos” wordt gebruikt?! In het algemene gedeelte wordt o.a. een overzicht gegeven van de belangrijkste mosbiotopen en de hiervoor karakteristieke mosssoorten.

Ook *Moose* is een persoonlijk boek, o.m. met een beschrijving van de bryologische carrière van de eerste auteur, leerling van de befaamde Theodor Herzog. De belerende, soms ook verbitterde toon in de inleidende hoofdstukken en de soms nogal ouderwets overkomende aanbevelingen dragen verder bij aan het persoonlijke karakter.

Beide boeken mogen niet ontbreken in de boekenkast van een mossenliefhebber. Hopelijk verschijnt er zowel van de Fotogids als *Moose* een tweede druk waarin tenminste de technische problemen (verkeerde namen bij foto's resp. slechte foto's) worden opgelost.

Inmiddels neemt de beschikbaarheid van goede foto's van mossen sterk toe (zie bv. ook Buxbaumiella 86 voor een bespreking van de Britse en Ierse Field Guide). Vreemd genoeg ontbreekt het nog vaak aan foto's van kenmerken die alleen door foto's kunnen worden overgebracht. Lastige groepen zijn het meest gediend met onderling vergelijkbare foto's van relevante veldkenmerken, soms zijn dit details, soms habitusbeelden. Detailfoto's in vochtige en droge toestand van kopjes van roodkleurende veenmossen uit de *Actutifolia*-groep bijvoorbeeld. Aangevuld met tekeningen van de stambladen en voilà: veld-determinaties worden een makkie! Een foto van een mengsel van *Hypnum andoi* en *H. cupressiforme* waaruit het verschil tussen beide soorten goed blijkt, kan werken als een *eye-opener*. Weinig bryologen weten dat je in het veld *Polytrichum commune* s.l. en *P. formosum* in vegetatieve (vochtige) toestand in één oogopslag kunt onderscheiden. Ook hier zou een foto van een mengsel wonderen doen. Andere lastige soortkoppels of -groepen zijn juist gediend met karakteristieke habitusfoto's. Zoals bij *Hedwigia* en *Schistidium*. De Fotogids geeft heel bijzondere foto's van kapselende *Cinclidotus*-soorten maar deze foto's laten opvallende verschillen in habitus niet zien. Hiervoor zijn onderling vergelijkbare foto's nodig van mosplukken in vochtige en droge toestand. Het opvallende habituele onderscheid tussen *Brachythecium oedipodium* en *B. rutabulum* kan alleen door specifiek hiertoe gemaakte foto's worden overgebracht. Ook binnen *Bryum* zijn veel meer veldkenmerken beschikbaar dan gedacht. Kortom: het wachten is op een flora waarin al het goede van tekst, tekeningen en foto's samenkomt. De Zweedse mossenboeken in de reeks Nationalnyckeln gaan al een heel eind die kant op (zie Buxbaumiella 82).

Rienk-Jan Bijlsma